

Advies: veldprotocol gegevensinzameling

Nummer:	INBO.A.2010.87
Datum:	28/04/2010
Auteur(s):	Lieve Vriens, Patrik Oosterlynck, Desiré Paelinckx
Contact:	niko.boone@inbo.be
Kenmerk aanvraag:	brief met nummer GB/AM/2010_03_18_56493
Geadresseerden:	VLM centrale directie t.a.v. Toon Denys Gulden Vlieslaan 72 1060 Brussel toon.denys@vlm.be
Cc:	sabine.demulder@vlm.be ; hilde.heyman@vlm.be

AANLEIDING

Dit veldprotocol werd opgesteld als handleiding voor de deskundigen van de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) die een gegevensinzameling zullen uitvoeren, waarvan sprake is in de nota aan de regering en het ontwerp van Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de inventarisatie, de kennisgeving, de aanvraag tot correctie en de oprichting en de werking van de Verificatiecommissie (vermeld in artikel 41bis van het Mestdecreet van 22 december 2006) en betreffende wijziging van artikel 13 en 33 van het besluit van de Vlaamse Regering van 6 juni 2008 (betreffende het sluiten van beheersovereenkomsten en het toekennen van vergoedingen ter uitvoering van verordening (EG) nr. 1698/2005 van de Raad van 20 september 2005 inzake steun voor plattelandontwikkeling).

Artikel 3 van het Besluit stelt dat wanneer een landbouwer niet akkoord gaat met de kennisgeving van de Mestbank betreffende het uitvoeren van een bemestingsverbod, hierbij een aanvraag tot correctie kan ingediend worden. Vervolgens vraagt de Mestbank een deskundige van de VLM om d.m.v. een plaatsbezoek extra gegevens te verzamelen die in het attest (bijlage 1) ingevuld worden. Het Besluit vermeldt uitdrukkelijk dat dit plaatsbezoek moet uitgevoerd worden in de periode waarin de vegetatie optimaal herkenbaar is. Vervolgens koppelt de Mestbank het opgemaakte attest terug met het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) voor validatie en eventuele aanpassing van de BWK-typologie. Als het INBO niet akkoord gaat met het voorgelegde attest, dan zal men de Mestbank hiervan op de hoogte brengen binnen de 2 werkdagen en zal vervolgens binnen de 5 werkdagen een alternatief attest worden overgemaakt aan de Mestbank. Het volledige dossier, inclusief alle opgemaakte attesten, wordt vervolgens voorgelegd aan de Verificatiecommissie ter advisering. Deze informatie moet de Verificatiecommissie in staat stellen een gemotiveerd advies te geven over de aanvraag tot correctie.

Om de voormelde validerende rol van het INBO mogelijk te maken is er een gegevensinzameling noodzakelijk die ruimer is dan enkel het vaststellen van de BWK-typologie. Dit protocol is opgevat als een handleiding, waarmee de deskundige van de Vlaamse Landmaatschappij het terreinwerk zo efficiënt mogelijk kan uitvoeren en de gegevensinzameling zo volledig mogelijk gebeurt. Door de gegevensinzameling op het terrein te uniformiseren worden kwalitatieve, gestandaardiseerde data verkregen.

Vooreerst wordt de aandacht gevestigd op een aantal punten waarmee rekening moet gehouden worden vooraleer men nieuwe gegevens gaat inzamelen. Vervolgens wordt de methode van gegevensinzameling stap voor stap besproken. Eveneens worden enkele aandachtspunten meegegeven. Tenslotte zijn er een aantal voorbeelden uitgewerkt.

VRAAGSTELLING

Uitwerken van een handleiding voor de deskundigen van de Vlaamse Landmaatschappij.

VELDPROTOCOL GEGEVENSINZAMELING

1 Richtlijnen vooraf

De Mestbank van de VLM ontvangt een aanvraag tot correctie. Het is wenselijk dat de Mestbank een aantal controles uitvoert vooraleer over te gaan tot een nieuwe datacollectie.

Controles alvorens te beslissen tot veldbezoek

Voor de biologische waardering van de percelen en het bepalen van de bemestingsklasse werd de Biologische Waarderingskaart (BWK), versie 2 als referentie gebruikt. De opmaak van deze kaarten is gebeurd in de tijdspanne 1997-2008, zodat voor bepaalde gebieden deze kaarten mogelijk niet meer de actuele situatie weergeven.

Bijgevolg strekt het tot aanbeveling de BWK-kartering van de betreffende percelen te vergelijken met de meest recente luchtfoto's. Luchtfoto's kunnen aantonen dat er wijzigingen op terrein gebeurd zijn. In de meeste gevallen zal juist daarom een terreinbezoek noodzakelijk zijn. In een aantal gevallen, bijvoorbeeld wanneer als grasland gekarteerde percelen op zeer recente luchtfoto's duidelijk akker zijn, kan overwogen worden om een controle op terrein achterwege te laten. Anderzijds is het niet uitgesloten dat verschillen in perceelsgrenzen tussen het GIS-bestand van de Mestbank en de digitale BWK geleid hebben tot interpretatiefouten. Dergelijke fouten komen tot uiting bij vergelijking van de werkelijke perceelsgrenzen op luchtfoto.

Wanneer soortenarme hp, hr^o of hpr^o graslanden aangeduid zijn als potentieel belangrijke graslanden en de landbouwer hiervoor een correctie aanvraagt, dient vooraf gecontroleerd te worden of deze graslanden liggen in "faunistisch belangrijke gebieden". Dit kan nagegaan worden via het betreffende digitale bestand (De Knijf et al., in voorbereiding) horende bij de BWK, versie 2. Soortenarme graslanden kunnen ook als potentieel belangrijke graslanden beschouwd worden, wanneer ze in direct contact staan met rivieren met een hoge ecologische prioriteit. Dit is aangeduid in het attributenveld 'info' van het digitaal bestand van de Biologische Waarderingskaart, versie 2 met de notatie "hpriv". Enkel wanneer uit terreincontrole blijkt dat deze graslanden inmiddels omgezet zijn naar akker of intensief grasland (hx) moet, zowel voor de faunistisch belangrijke gebieden als voor de ligging aan ecologisch prioritaire rivieren, de opgelegde bemestingsklasse wijzigen naar ontheffing.

Randvoorwaarden voor het veldbezoek

Een deskundige van de Vlaamse Landmaatschappij krijgt de opdracht om het perceel te bezoeken, biologisch te typeren door middel van BWK-eenheden en alle gegevens zoals gevraagd in bijgevoegd attest te verzamelen. Deze gegevensinzameling moet gebeuren in de voor het betreffende biotoop gunstige periode. De deskundige vertrekt vanuit de typering zoals deze bij het bepalen van de bemestingsklasse gekend was. In bijlage 4 staat een indicatie van de optimale en suboptimale inventarisatieperiodes voor verschillende vegetaties. Niet alleen het tijdstip is van belang, ook het al dan niet begraaft of gemaaid zijn van een grasland kan leiden tot een onvolledige gegevensinzameling.

Tenslotte willen we benadrukken dat de gegevensinzameling gebeurt op perceelsniveau, waarmee in het veld fysisch waarneembare percelen bedoeld worden. Het landbouwgebruiksperceel zal in vele gevallen bestaan uit meerdere fysisch afgrensbare percelen. Onder § 4.1 van dit protocol wordt verduidelijkt op basis van welke criteria gebruikspercelen verder opgedeeld kunnen worden.

2 Initiële informatie

De deskundige van de Vlaamse Landmaatschappij gaat het terrein op met volgende informatie en documenten:

- een topografische kaart met de situering van het perceel;
- een aantal gegevens die betrekking hebben op de dossieropvolging (dossiernummer Mestbank, nummer van het landbouwgebruiksperceel);
- de BWK code die ter kennisgeving aan de landbouwer doorgegeven is en waarop het toekennen van de bemestingsklasse gebaseerd is;
- Een afdruk van de meest recente BWK (incl. herkomst, zie bijlage 2) bij voorkeur op de meest recente luchtfoto (bij uitzondering op topografische kaart). Verschillen in vegetatiepatronen kunnen vaak in één oogopslag reeds op luchtfoto waargenomen worden. Bovendien vormen luchtfoto's een goede basis voor de verdere opdeling van het gebruikspceel in fysisch afgrensbare percelen. Eventueel wordt de oppervlakte in hectare mee afgedrukt;
- Een tweede luchtfoto (of kaart) waarop de deskundige de grenzen van de fysisch waarneembare percelen intekent en de gegevens lokaliseert. Beide luchtfoto's (of kaarten) worden gelabeld met zowel het dossiernummer van de Mestbank als het perceelsnummer van het landbouwgebruiksperceel;
- het veldprotocol ter verduidelijking van de gevraagde gegevens;
- voldoende invulformulieren (attesten). Een landbouwgebruiksperceel bestaat immers meestal uit meerdere fysisch afgrensbare percelen;
- een GPS-toestel dat registreert welk parcours door de deskundige afgelegd is. Dit om betwistingen achteraf te vermijden of om te bewijzen dat effectief de gegevens overeenstemmen met het juist landbouwgebruiksperceel.

3 Methode gegevensinzameling

3.1 Afgrenzing op perceelsniveau

De gegevensinzameling moet steeds gebeuren op perceelsniveau. Deze werkwijze laat toe de werkelijke natuurwaarden precies te lokaliseren binnen het landbouwgebruiksperceel en draagt ertoe bij dat het oppervlakteaandeel van graslanden met biologische waarde met een hogere nauwkeurigheid gekend is. Bovendien is het inschatten van bedekkingen van plantensoorten preciezer uit te voeren naarmate de percelen kleiner in oppervlakte zijn of de referentieoppervlakte van 1 ha¹ benaderen. Bovendien vormt de bepaling van de BWK-typologie op perceelsniveau een betere onderbouwing voor het bepalen van de bemestingsgroep van het landbouwgebruiksperceel of maakt een opsplitsing in bemestingsklassen mogelijk (zie bijlage 6).

Het gebruikspceel zoals aangeleverd door de Mestbank (= landbouwgebruiksperceel) wordt dus door de VLM-deskundige ter plaatse opgedeeld in meerdere percelen afhankelijk van de op het terrein fysisch waarneembare grenzen (zie tabel 1). Het kan gaan over prikkeldraadscheidingen, bomenrijen, al dan niet verharde wegen, sloten... De opdeling op perceelsniveau gebeurt ook als de deskundige van oordeel is dat de fysisch waarneembare grenzen geen verschillen in de BWK-typologie teweegbrengen. Enkel gegevens op perceelsniveau kunnen leiden tot een zinvolle validatie door het INBO.

In sommige gevallen is een fysisch afgrensbaar perceel 'heterogeen'. Enkele richtlijnen bij de afweging of een perceel als heterogeen beschouwd moet worden of niet, zijn:

- Er is een visueel aspect van heterogeniteit (bv. ander beheer).
- De milieu- of standplaatskenmerken verschillen duidelijk in goed af te bakenen zones en dit heeft een wijziging in de BWK-typologie tot gevolg.

¹ zoals gehanteerd in de opnameschaal in bijlage 3

- Er treden verschillen van minstens 30% in de bedekking van een individuele soort op.

Een perceel waarvan de vegetatie gelijkvormig is over de ganse oppervlakte (en waarop dus bovenstaande richtlijnen niet van toepassing zijn) noemen we verder een homogeen perceel.

Wanneer er echter een afwisseling van verschillende vegetatietypes in mozaïekpatroon voorkomt in één fysisch afgrensbaar perceel, en het praktisch niet meer haalbaar is om al deze afzonderlijke vlekken weer te geven, wordt het perceel eveneens als 'homogeen' beschouwd. Dit kan zich bijvoorbeeld voordoen bij een sterke afwisseling van droge en natte zones en/of wanneer typische soorten van verschillende karteringseenheden door elkaar voorkomen.

Bij twijfel of een perceel als homogeen of heterogeen beschouwd moet worden, vult de deskundige per getekend vlak een apart attest in. Het is voor de verwerking van de gegevens vooral van belang dat de soortenlijsten gekoppeld zijn aan een precieze locatie, of deze nu als identificatiecode 100 001_1_a en 100 001_1_b, dan wel 100 001_1 en 100 001_2 krijgen, maakt vooral een verschil in de wijze van noteren. De notatie als deelpercelen a en b beperkt het schrijfwerk (één attest), wat een tijdsbesparing kan opleveren.

De deskundige van de Vlaamse Landmaatschappij beoordeelt tevens of de begrenzingen zoals gegeven door de Mestbank correct zijn en corrigeert dit indien dit niet het geval is. Het kan bijvoorbeeld zijn dat in de BWK-typologie ter kennisgeving bijkomende karteringseenheden slechts voor een miniem deel binnen de grenzen liggen omdat de grenzen van de twee digitale bestanden niet gelijk zijn. In realiteit horen deze eenheden bij de aangrenzende percelen. Dit heeft implicaties op de uiteindelijke typologie van het gebruikspereel of de afzonderlijke percelen.

Grazige wegbermen, bomenrijen of rietkragen langs wegen horen in principe niet bij het perceel, maar maken deel uit van de weginfrastructuur. Deze vegetaties worden niet opgenomen als zijnde randvegetaties behorend tot het perceel.

De deskundige van de Vlaamse Landmaatschappij tekent de op het terrein vastgestelde grenzen in op een tweede luchtfoto. Indien nodig wordt een extra schets gemaakt op het attest. Elke ingetekende zone krijgt een unieke identificatiecode. Bij moeilijkheden om de grenzen te bepalen, is het van groter belang dat de koppeling van de soortenlijsten en bedekkingen aan welbepaalde locaties exact gebeurt, dan wat er precies onder een fysisch afgrensbaar perceel begrepen wordt door de deskundige.

Tabel 1: Samenvatting gegevensinzameling volgens opdeling van het landbouwgebruikspereel

<p>landbouwgebruikspereel = één fysisch afgrensbaar perceel → één attest</p> <p>landbouwgebruikspereel = één fysisch afgrensbaar, heterogeen perceel → één attest waarbij delen a, b... gelokaliseerd worden</p> <p>landbouwgebruikspereel = meerdere fysisch afgrensbare percelen → meerdere attesten</p> <p>landbouwgebruikspereel = meerdere fysisch afgrensbare percelen waarvan bv. één perceel heterogeen is → meerdere attesten waarbij de gegevens van de deelpercelen a, b... op één attest terug te vinden zijn.</p>
--

3.2 Kopgegevens en noodzakelijke informatie

De deskundige van de VLM vult de 'kopgegevens' van het formulier in.

Datum gegevensinzameling: de exacte datum is belangrijk om te kunnen controleren of het terreinbezoek plaats vond tijdens een gunstige inventarisatieperiode.

Dossiernummer Mestbank: ter info van de Mestbank

Perceelsnummer: ter info van de Mestbank = nummer van het landbouwgebruiksperceel

Identificatiecode: gezien in een aantal gevallen een gebruikspereel opgedeeld wordt in meerdere fysisch afgrensbare percelen of perceelsdelen, volstaat het perceelsnummer niet om de gegevens te lokaliseren en wordt een unieke identificatiecode toegekend. Hiervoor gebruikt men het perceelsnummer, aangevuld met een volgnummer (en -letter a, b, c, ... bij deelpercelen). De unieke identificatiecode wordt in de 'kopgegevens' van het attest ingevuld en gelokaliseerd op de luchtfoto.

Naam deskundige: naam van de persoon die het terreinbezoek uitvoert

Gemeente: gemeente of deelgemeente, eventueel aangevuld met toponiem

BWK bij kennisgeving: de code die ter kennisgeving aan de landbouwer doorgegeven is en waarop het toekennen van de bemestingsklasse gebaseerd is. Meestal is dit een combinatie van meerdere eenheden, die op de BWK als aparte vlakken weergegeven zijn.

Beschrijving van het perceel: de aan - of afwezigheid van een aantal relevante kenmerken wordt aangekruist (is deel van gebruikspereel, soortenrijke rand, poel, sloot, microreliëf, homogene/heterogene vegetatie, begraasd, gemaaid; zie verder bij het attest).

3.3 Soortgegevens

Soortenlijst

Per fysisch afgrensbaar perceel wordt een soortenlijst van grassen en kruiden opgesteld. De Nederlandse naamgeving volgens Van Landuyt et al. 2006 wordt gevolgd. Taxa uit andere plantengroepen (mossen, zwammen, etc.) mogen toegevoegd worden. Wanneer de planten niet tot op soortniveau (species) bepaald kunnen worden, wordt enkel de geslachtsnaam (genus) vermeld. Eén soortenlijst per fysisch afgrensbaar perceel volstaat. Door de frequenties/bedekkingen onder de verschillende kolommen in te vullen, blijkt waar in het perceel of in welke delen (deel a, b of c van een heterofoon perceel) de soorten aanwezig zijn.

Bedekking

De deskundige van de Vlaamse Landmaatschappij geeft bij iedere gevonden soort de frequentie/bedekking d.m.v. een lettercode in hoofdletters zoals vermeld in de opnameschaal in bijlage 3. In deze bijlage staat een indicatie van het aantal individuen per hectare en het percentage bedekking waarmee de lettercode overeenkomt. Er is gekozen voor deze schaal omdat op deze wijze de gegevens op objectieve wijze gekwantificeerd worden en dit een eventuele verwerking of opvolging achteraf mogelijk maakt. Het maakt de gegevens hanteerbaar voor een ruimer gebruik dan waar ze in deze context voor moeten dienen. Indien de deskundige –om welke reden dan ook- een andere notatie gebruikt, moet de link met de bedekkingen zoals voorgesteld in bijlage 3 behouden blijven. Het is van belang een onderscheid te kunnen maken tussen 5% of

50% bedekking van een soort, wat niet mogelijk is als enkel de term "abundant" gebruikt wordt om een bedekking weer te geven.

Werkwijze

Het perceel wordt volledig doorlopen om een zo volledig mogelijke inventarisatie te bekomen. Omdat randen (vaak met een afwijkende soortensamenstelling) de opname heterogeen maken, worden randeffecten vermeden door de randzone van het perceel apart te beschouwen. Als breedte van de randzone wordt 2 m vooropgesteld maar deze breedte kan door de deskundige van de Vlaamse Landmaatschappij worden herzien in functie van de waargenomen randeffecten (d.w.z. tot waar een afwijkende soortensamenstelling merkbaar is). Soorten die lokaal voorkomen, maar die geen duidelijk af te bakenen zone vormen, worden gewoon mee opgenomen in de soortenlijst van het perceel.

De randen van het perceel worden apart geïnventariseerd wanneer de BWK-typologie van de rand anders is dan die van het perceel. Wanneer dit niet het geval is, hoeft enkel het betreffende vakje in de kopgegevens aangevinkt. Wanneer er een afwijkende soortensamenstelling in de rand aanwezig is, worden soorten toegevoegd en van alle randsoorten wordt de bedekking apart ingeschat. Ook de bedekking van soorten die lokaal op een talud, in een poel of sloot staan, wordt apart ingeschat. Bijgevolg bestaat de mogelijkheid dat er meerdere bedekkingen voor één soort vermeld worden, namelijk wanneer deze soort zowel verspreid over het perceel als in de rand of bv. op een talud teruggevonden wordt. De deskundige is vrij om randsoorten op het invulformulier te bundelen in onder elkaar staande rijen, maar dit is niet noodzakelijk.

Wanneer de deskundige van de VLM de vegetatie typeert door middel van meerdere karteringseenheden, maar het is onmogelijk om het perceel verder op te splitsen wegens het mozaïekpatroon waarin de vegetatietypes zich voordoen (zie §4.1.) dan wordt de bedekking van de soorten in het perceel onder de kolom 'homogeen perceel' ingevuld. Meestal is er dan sprake van een ruimtelijk homogene spreiding van de samenstellende vegetatietypes en/of komen de typerende soorten vleksgewijs voor.

Indien de vegetatie niet homogeen is en bijgevolg meerdere BWK-types in duidelijk af te bakenen zones van een perceel voorkomen, wordt de bedekking binnen die zones apart ingeschat en ingevuld onder de kolom 'heterogeen perceel'. De kolom 'homogeen perceel' blijft dan leeg, de kolommen 'rand' of 'lokaal' worden - indien van toepassing - ingevuld. Om de gegevens te kunnen kwantificeren t.o.v. het gehele perceel, wordt het oppervlaktepercentage t.o.v. het volledige perceel (let wel: het fysisch afgrensbare perceel, niet het landbouwgebruiksperceel) van iedere zone bepaald.

3.4 Schets

De soortenlijst, met bijhorende bedekkingen, wordt aangevuld met een duidelijke intekening van de fysisch afgrensbare percelen of delen ervan op een tweede luchtfoto. De grenzen kunnen dezelfde zijn als deze van de meest recente BWK, maar dit is niet noodzakelijk het geval. In veel gevallen zal het oorspronkelijke landbouwgebruiksperceel wel opgesplitst moeten worden. De unieke identificatiecode van elke soortenlijst wordt op éénduidige wijze gelokaliseerd. De ingetekende gegevens worden digitaal beschikbaar gemaakt via inscanning. Het is dus van groot belang dat zij ook na het inscannen duidelijk leesbaar zijn.

3.5 Opmerkingen

Op het formulier is een vak voorzien waarin de deskundige van de VLM allerhande opmerkingen kan noteren. Alle afwijkende omstandigheden of problemen die van invloed kunnen zijn op de correctheid van de typologie worden hier vermeld. Denk hierbij aan

verstoringen, toestand begrazing, beperkte toegankelijkheid, uitzonderlijke milieucondities.

3.6 Actualiseren BWK code

De typering volgens de BWK gebeurt met behulp van expertkennis. Alle informatie betreffende de BWK kan bekomen worden via www.inbo.be met als link home> kenniscentrum> biotopen> BWK > karteringseenheden.

Voor ieder fysisch afgrensbaar perceel wordt een BWK-typologie gegeven. Dit kan een combinatie van meerdere codes/eenheden zijn, bijvoorbeeld wanneer verschillende vegetatietypes in mozaïekpatroon voorkomen. Wanneer een perceel heterogeen is en door de deskundige van de VLM opgedeeld wordt in deelpercelen, hoort bij ieder deelperceel een aparte BWK-typologie.

Wanneer een talud, een poel... aanwezig is, dan wordt dit geduid met de bijhorende karteringseenheden, bv. hp* + kn.

Afwijkende vegetatietypes in de rand worden als complex weergegeven, bv. hp + k(mr). De toevoeging van meer dan één k(biotoop) is mogelijk.

Bomenrijen en houtkanten moeten niet gekarteerd of vermeld worden gezien hun aan- of afwezigheid geen weerslag heeft op de bemestingsklasse.

4 Het aanleveren van de gegevens

De aanlevering van de gegevens gebeurt op digitale wijze. De op terrein genoteerde gegevens worden ingevoerd in een digitaal attest (geen scan) dat via e-mail doorgestuurd kan worden. De luchtfoto waarop de percelen en unieke identificatiecodes ingetekend zijn, wordt ingescand, zodat ook deze gegevens digitaal beschikbaar zijn.

REFERENTIES

De Knijf *et al.*, in voorbereiding. Biologische Waarderingskaart. Toelichting bij de afbakening van gebieden met faunistische waarden. GIS-bestand en bijhorende toelichting. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Demeulenaere E., Schollen K., Vandomme V., T'Jollyn F., Hendrickx F., Maelfait J.P., Hoffmann M. (2002). Een hiërarchisch monitoringssysteem voor beheersevaluatie van natuurrreservaten in Vlaanderen. Rapporten van het Instituut voor Natuurbehoud, 2002. Instituut voor Natuurbehoud: Brussel : België. ISBN 90-403-0166-2. 141 pp.

Van Landuyt W., Hoste I., Vanhecke L., Van Den Bremt P., Vercruyssen W., De Beer D. (2006). Atlas van de flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek: Brussel : België. ISBN 90-726-1968-4. 1007 pp.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: Attest

BIJLAGE 2: Herkomst van de gegevens

BIJLAGE 3: Opnameschaal

BIJLAGE 4: Weergave van optimale en suboptimale inventarisatieperiode per biotoopgroep

BIJLAGE 5: Voorbeelden

BIJLAGE 6: Achtergrondinformatie